

Кириленко Надія Іванівна*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Суми, Україна*E-mail: nadiakyrylenko@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5982-7227>**Княжницька Катерина Євгенівна***студентка**Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Суми, Україна*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7738-3330>**Формування національно-патріотичної компетентності старшокласників
під час вивчення творчості Василя Стуса**

Актуальність дослідження. Сучасний стан шкільної освіти спрямований на гуманізацію та гуманітаризацію навчання. Його основна мета – розвиток самостійності, критичного мислення, творчості учня, його неповторної індивідуальності. Першочерговим завданням шкільної галузі є формування різнобічної особистості, патріота, свідомого громадянина України, у якого сформовані моральні та національні ідеали. Надзвичайно багатим матеріалом для формування національно-патріотичної компетентності є творчість Василя Стуса, одного з найяскравіших українських поетів і борців за свободу слова. Вірші Стуса сповнені глибокого філософського змісту, складної морально-етичної проблематики, що спонукає учнів до роздумів, аналізу та дискусій. Крім того, вивчення його творчості сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму та моральних цінностей. Мета статті – простежити специфіку формування національно-патріотичної компетентності учнів під час вивчення лірики Василя Стуса. Методи дослідження: аналіз навчальних програм, шкільних підручників; систематизація матеріалів для формування теоретичних основ дослідження; застосування описового методу для інтерпретації наукової та критичної літератури з теми; герменевтичний метод для інтерпретації текстів, компаративний – для порівняння особливостей навчання лірики В. Стуса в 11-х класах на рівні стандарту та профільному рівні; а також біографічний метод, який дав можливість дослідити джерела тематики та проблематики у творчості поета. Зміст дослідження. У пропонованій статті розглядається проблема формування національно-патріотичної компетентності одинадцятикласників під час вивчення поезії дисидента Василя Стуса. Результати. Ми проаналізували специфіку трактування творів В. Стуса, що стали об'єктом нашого дослідження, і зазначаємо, що в текстах домінують патріотизм, мотиви непохитної віри людини в себе, її здатності долати життєві труднощі, а також образ смерті як вищої форми буття. Також часто зустрічаються теми духовного розвитку, відповідальності за власний вибір, а також внутрішні протиріччя та пошуки сенсу життя.

Ключові слова: національно-патріотична компетентність, лірика, Василь Стус, методи.

Вступ. У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні, спрямованого на інтеграцію у світовий освітній простір, формуються нові підходи до організації освітнього процесу, що призводить до зміни його парадигми. Одним із головних завдань літературної освіти є розвиток національно-патріотичної компетентності через вивчення життєвого і творчого шляху письменника, аналіз художніх текстів, що формують ціннісні орієнтації та національну свідомість особистості. У закладах загальної середньої освіти України творчість В. Стуса вивчається в 11-му класі, де літературна освіта сприяє формуванню гармонійної особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації.

Життєтворчість Василя Стуса стала предметом ґрунтовних досліджень, які сьогодні формують окремий напрям україністики – стусознавство. Серед відомих дослідників цього напрямку можна відзначити таких науковців, як Т. Гундорова, І. Дзюба, М. Жулинський, М. Коцюбинська, М. Павлишин, О. Рарицький, О. Тарнавський, М. Ткачук, Ю. Шерех. Проблема вивчення лірики у старших класах розглядали такі вчені: Н. Волошина, М. Кудряшов, О. Куцевол, А. Лісовський, О. Сафонова, О. Слоновська, Б. Степанишин, Г. Токмань та інші.

Мета та завдання дослідження – простежити специфіку формування національно-патріотичної компетентності старшокласників під час вивчення лірики Василя Стуса.

Матеріали та методи дослідження: аналіз навчальних програм, шкільних підручників; застосування описового методу; герменевтичного для тлумачення текстів та компаративного методів для порівняння особливостей викладання лірики В. Стуса в 11-х класах на рівні стандарту та профільному рівні; біографічного методу.

Результати дослідження. Суттєвим завданням методики літератури є прагнення до постійного духовно-літературного збагачення, завдяки якому здійснюється осягнення життя, духовний розвиток неформованої особистості. Проаналізувавши Державний стандарт загальної середньої освіти, можна зробити висновок, що значна частина шкільної літературної освіти відводиться на вивчення ліричних творів, і зокрема творчість Василя Стуса.

Щодо методичних підходів до вивчення творчості Василя Стуса, які сприяють формуванню національно-патріотичної компетентності старшокласників, можна назвати використання специфічних методів аналізу поезії, як-от порівняльний аналіз, дискусія, інтерпретація, інтерактивні методи. Сюди також входить формування навичок оцінки історико-культурного контексту, в якому були написані твори. Пропоноване дослідження показує, як творчість Василя Стуса з її глибоким філософсько-моральним змістом може впливати на критичне мислення школярів, допомагаючи їм формувати власну позицію щодо складних морально-етичних і соціальних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Звернімося до програми з української мови та літератури для 10-го класу (рівень стандарту) за редакцією Р. В. Мовчан. На вивчення теми «Стоїчна українська поезія. Василь Стус» відводиться 2 години, а в програмі профільного рівня з теми «Василь Стус» (автори – Г. Усатенко та А. Фасоля) – 6 годин. Ці програми містять професійні та базові компетенції, якими мають володіти учні під час вивчення цієї теми (Мовчан, 2017: 36).

Наприклад, у програмі рівня стандарту до теми «Стоїчна українська поезія. Василь Стус» визначено такі предметні компетентності: «Учень / учениця: знає основне з творчої біографії поета; розуміє суть екзистенціалізму в поезіях, характеризує межовий стан суб'єкта лірики, який протистоїть ідеологічно викривленій реальності; зіставляє мотиви, форми буттєвого самоствердження в поезіях; аналізує засоби художнього увиразнення, які визначають високу естетичну вартість; висловлює власну думку про важливість активної громадянської позиції в житті» (Мовчан, 2017: 37). Наповнення цієї програми спрямовує вчителя на те, щоб розглянути такі проблеми, як «відчуження від світу, замкнутість, проблема вибору, стан трагічної самотності й активної дії, формування себе» під час диктаторської радянської системи (Борзенко, 2019). Творчість поета подається як взірць «стоїчної поезії» у світовій ліриці за допомогою двох творів: «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», «Господи, гніву пречистого...» (Мовчан, 2017: 37). Теорія літератури подає школярам до цієї теми термін «екзистенційні ідеї в художньому творі». Проте чомусь зовсім відсутнє поняття «стоїчна» поезія, яка у змісті навчального матеріалу подається (Мовчан, 2017: 25).

Творчість В. Стуса, «взірця «стоїчної» поезії у світовій ліриці», та екзистенційна (буттєва) проблема вибору в ній розглядаються на основі багатьох творів: «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», «Господи, гніву пречистого...», «Як добре те, що смерті не боюсь я...», «На колимським морозі», «Пам'яті Алли Горської». До того ж за профільною програмою заплановане оглядове вивчення твору Василя Стуса «Феномен доби (сходження на голгофу слави)». Теоретичні літературні поняття, що їх мають вивчити школярі, – це «стоїчна» поезія та екзистенціалізм.

У підручнику для 11-го класу «Українська література (рівень стандарту)» (Фасоля, 2019: 204) є розділ «Стоїчна українська поезія», а в підрозділі під назвою «Знайомство здалеку і зблизька» проведено культурно-мистецький контекст, визначено суть понять «стоїцизм» та «екзистенціалізм», наявна стисла характеристика збірок автора «Круговерть», «Зимові дерева», «Палімпсести», «Веселий цвинтар». У наступному розділі «Творчість Василя Стуса – зразок «стоїчної» поезії у світовій ліриці» подається аналіз програмного твору поета «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», а в розділі «Господи, гніву пречистого...» є детальний аналіз однойменного вірша, додано теоретико-літературне поняття «медитація», оскільки аналізований твір написаний у цьому жанрі. Тут є питання і завдання для учнів на визначення мотивів творів митця, які вивчаються текстуально: у яких рядках відчувається мотив приреченості, відчаю, самотності, трагічної долі? Як, на вашу думку, проявляються ознаки справжнього патріотизму? (Фасоля, 2019: 206).

Із цієї теми існує значна кількість різноманітних творчих завдань (створення та презентація у класі буктрейлера чи мультимедійної презентації про літературну, правозахисну та громадську діяльність Василя Стуса; підготовки слайд-шоу «Шістдесятництво в мистецтві України XX століття»),

які є надзвичайно важливими і можуть допомогти старшокласникам свідомо підійти до читання, «формувати свою естетичну гілку самоосвіти, розвивати художній смак. Це допоможе розвитку креативності, нестандартного, творчого мислення, що дає можливість стати активною особистістю, яка готова до бурхливого громадянського соціуму, що формується на засадах гідності, честі, поваги до іншого, демократизму тощо» (Фасоля, 2019: 209).

Важливе місце посідають міжмистецькі зв'язки, які тут наявні: знайдіть у мережі Інтернет і перегляньте художньо-документальну стрічку «Просвітлої дороги свічка чорна. Пам'яті Василя Стуса» (реж. С. Чернілевський, 1992). Подумайте, що таке духовна велич людини. У чому проявляється незалежність Стуса-поета? (Фасоля, 2019: 209) Застосування міжмистецького контексту потребує «від учнів активного естетичного реагування, спільної роботи для досягнення художніх цінностей, виправдовує ті зусилля, що витрачає словесник на його здійснення; виховуються не тільки освічені читачі, які у змозі сприймати художній текст, а й кваліфіковані глядачі, які вміють оцінити живописне насичене полотно, кінофільм, театральну виставу» (Жила, 2017: 52).

У підручнику з української літератури О. Авраменка знайомство з митцем починається з вправ описати зображення муралів із його світлинами, прочитати уривок із вірша митця «Як добре те, що смерті не боюсь я...» та поміркувати, чи здійснилося його передбачення. Наведені тексти творів і стислі до них критичні коментарі, зауваження з елементами аналізу. Важливим є те, що в цьому підручнику наявне визначення мотиву твору «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...» зі збірки «Палімпсести». Корисними й цікавими будуть для школярів завдання й запитання: поміркуйте, чи комфортно б жилося Стусу в сучасній Україні? Чи такою він бачив омріяну Батьківщину? та ін., або ж для культурологічного підходу: опишіть картину В. Зарецького «Стус-орач». Прокоментуйте образи й символи (Авраменко, 2019: 234).

Звернімося до підручника О. Слоновьовської, Н. Мафтин, Н. Вівчарик (рівень стандарту). Тут є уривок із його листа синові, слова Г. Белля про митця, що сприяє глибше зрозуміти особистість українського митця України. Також наведено характеристику поетичних збірок, розтлумачено їхні назви, художні особливості, але аналіз творів, які вивчаються за програмою рівня стандарт, є стислим, лаконічним. Замість цього детально можемо побачити тлумачення понять «екзистенціалізм», «стоїцизм», «межова ситуація». У книзі наведено творчі завдання до теми, у рубриці «Мистецькі діалоги» показано міжмистецькі зв'язки, проте запитань і завдань, які були б пов'язані з визначенням мотивів ліричних творів митця, не запропоновано.

У підручнику для 11-го класу «Українська література (рівень стандарту)» за редакцією Л. Коваленко та Н. Бернадської в розділі «Стоїчна українська поезія» під назвою «Поет незламної сили духу» подаються фрагменти із життя В. Стуса з додаванням автобіографічних записів. Тут ми бачимо більш детальний аналіз збірки «Палімпсести», завдяки якій Г. Белль запропонував висунути митця на здобуття Нобелівської премії. У книзі подано характеристику образу України в «Палімпсестах», окреслено його стильові особливості, додано думки щодо цього Ю. Шевельова. Важливими є вправи, що потребують глибшого, змістовнішого дослідження: наприклад, порівняння життя Василя Стуса й Тараса Шевченка, виявлення та визначення спільних рис їхньої творчості (Коваленко, 2019: 240).

Звісно, більш ґрунтовну інформацію про творчу спадщину та життєвий шлях лірика можна знайти в підручниках профільного рівня. У підручнику О. Слоновьовської, Н. Мафтин, Н. Вівчарик (профільний рівень) матеріали про митця такі самі, як і в підручнику стандартного рівня тих же укладачів. Проте більше наочності, а саме є портрети поета, зображення, пов'язані з його життям, картини художників, до яких автори пропонують завдання. У розділі «Діалог з науковцем» подано міркування В. Моренця «До питання модерності лірики Василя Стуса», його роздуми над провідною проблемою поезії митця («...духовне становлення людини як помислу Божого і Бог як слід духовного прозріння людини») (Слоновьовська, 2019: 252).

Автори підручника «Українська література» (профільний рівень) для 11-го класу (2019) О. Борзенко, О. Лобусова пропонують учням розглянути домінантні ліричні збірки В. Стуса та поставити такі завдання: чому поезію «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе» вважають поетичною декларацією поета? Який мотив об'єднує твори «Господи, гніву пречистого...», «Як добре те, що смерті не боюсь я», «Пам'яті Алли Горської»? (Борзенко, 2019: 195). У підручнику профільного рівня передбачені й міжмистецькі зв'язки, а саме пропонуються такі завдання: перегляньте відеофільм «Василь Стус. Феномен доби» (автор сценарію – О. Артеменко, режисер С. Ачинян) (Борзенко, 2019: 196). Погоджуємося з думкою Н. Гоголь, що «співдружність мистецтв на уроці літератури» не тільки допомагає активізувати навчально-освітній процес, а й допомагає виникненню інтересу в школярів до суміжних образотворчих мистецтв, прагнень до розуміння та досягнення засобів творення образів у різноманітних видах мистецтва, здійснення культурного розвитку підростаючої особистості» (Гоголь, 2020: 37).

На нашу думку, цей підручник сформовано вдало, автори врахували вікові та індивідуальні особливості учнів. Аналіз поданих підручників (рівня стандарту та профілю) для 11-х класів ЗЗСО засвідчив, що їх укладачі доступно подають матеріал, зацікавлюють старшокласників особистістю митця та його творами, використовують міжмистецькі зв'язки та прагнуть показати учням постать незламного поета-патріота. Однак можна додати більше характеристик збірок поета, а саме більше інформації про їхній проблемно-тематичний діапазон, пояснення назв тощо. Крім того, рекомендується додати міжпредметні зв'язки зі світовою літературою, ураховуючи, що зарубіжні твори містять екзистенціальні мотиви та ідеї, наприклад, у творчості А. Камю, у романі «Чума».

Осмилення художньої манери Василя Стуса дуже актуальне для розуміння специфіки його творчості. Різноманітні теоретичні поняття з літератури, наприклад «екзистенціальні ідеї», неможливо засвоїти без ознайомлення одинадцятикласників із таким напрямом у філософії та літературі, як екзистенціалізм, та його особливостями. Проте вчитель може залучити до уроку додатковий матеріал для кращого розуміння специфіки творчості митця. Також можна додати опорну схему для вивчення складних термінів з літератури (екзистенціалізм, екзистенціальні ідеї) для додаткового вивчення та ін. Адже творчість шістдесятників відіграє велику роль у національно-патріотичному вихованні молоді, бо на високому художньому рівні розкриває проблеми національно-культурного, національно-визвольного та етнопсихологічного характеру.

Обговорення результатів. Розглядаючи творчість Василя Стуса, у старшокласників слід активно формувати риси, спрямовані на розвиток національно-патріотичної компетентності, а саме: імплементація творчості поета у виховній діяльності, під час якої формується усвідомлення активних і пасивних орієнтацій на національне відродження для української ментальності; забезпечення та збагачення інтелектуальної, емоційної, творчої спрямованості старшокласників; застосування інноваційних методів і прийомів вивчення літератури, активізація навчально-пошукової діяльності учнів; використання художніх текстів, у яких національний характер зображено багатогранно та у зв'язку з процесами українського націотворення та культурного розвитку.

Для глибшого вивчення питання вивчення постаті Василя Стуса в школі нами було проведено опитування вчителів української літератури міста Шостка Сумської області, у якому взяли участь шість учителів літератури. Метою цього опитування було отримати відповіді вчителів, які працюють за програмою стандартного рівня, щоб з'ясувати особливості організації та проведення уроків, позакласних заходів у старшій школі під час вивчення лірики Василя Стуса.

Майже всі учасники анкети вважають, що програми дають достатньо матеріалу для вивчення життя і творчості поета, лише двоє вибрали відповідь «ні», тож у 2-му запитанні зазначили, що додадуть більше віршів (хоча б уривків) зі збірок «Таборовий зошит», «Час творчості» допомогти учням краще зрозуміти постать В. Стуса, його мотиви, хід думок, переживання тощо. На запитання 3 учасники не дійшли єдиної відповіді. Більшість із них зазначили, що вони детально пояснюють поняття «екзистенціалізм», «стоїчна поезія», а також наводять додаткові приклади зі світової літератури. Але інші, а саме 20 %, лише побіжно згадують ці поняття, не акцентуючи на цьому увагу.

На 4-те запитання «Чи вміють старшокласники самостійно збирати відомості про поета та розповідати їх однокласникам на уроці?» всі вчителі дали позитивну відповідь. Це також свідчить про те, що учні вже знайомі з цим видом роботи, виконували його раніше, тому це для них не є складним, оскільки вчителі раніше використовували різні форми і методи роботи, щоб навчити учнів цьому. Вчителі також активно використовують нетрадиційні методи роботи, як-от інтерактивні вправи, вікторини після прослуховування / прочитання, конкурси тощо. У 5-му запитанні «Які труднощі можуть виникнути в учнів під час вивчення лірики Василя Стуса?» більшість вибрала такі варіанти, як визначення основних художніх засобів та їх ролі в поетичній творчості В. Стуса, а решта вчителів писали, що учні не завжди усвідомлюють сутність екзистенціалізму, визначаючи екзистенціальні ідеї у віршах митця. У 6-му питанні «Які додаткові наочні матеріали ви використовуєте у своїй роботі під час уроків про життя і творчість Василя Стуса?» вчителі відповіли, що під час дистанційного навчання використовують презентації, аудіо- та відеоматеріали.

У 7-му запитанні «Які методи та форми роботи ви застосовуєте під час вивчення життя і творчості Василя Стуса?» вчителі зазначили такі форми роботи під час дистанційного навчання, як бесіда, «Мозковий штурм», продовжіть речення, дискусія, інтерактивні проекти, проблемні запитання тощо. У 8-му запитанні «Чи користуєтеся матеріалами про Василя Стуса в позакласній роботі?» всі педагоги вибрали позитивну відповідь, тобто всі використовують інформацію про Василя Стуса в позакласній роботі.

У запитанні 9 «Які форми позакласної роботи з постаттю В. Стуса, на вашу думку, доцільно запровадити в загальноосвітніх навчальних закладах?» вчителі відзначили такі форми, як інформаційні години, заочні мандрівки, бесіди з поетом тощо. За допомогою цих методик школярі поглиблюють знання про творчість

митця, розвивають творчі здібності, творче мислення. У питанні 10 учителі дали такі настанови молодим педагогам: заохочувати учнів інтерактивними вправами, звертати увагу на теорію літератури під час вивчення літературної спадщини поета.

Отже, проаналізувавши відповіді, ми зрозуміли, що в сучасних умовах під час вивчення постаті В. Стуса вчителі намагаються впроваджувати інноваційні методи та прийоми навчання, використовувати в позакласній роботі матеріали про життєвий шлях і творчість митця, адже це сприяє учням якісно оволодівати інформацією. Тому ми вважаємо, що урок літератури в 11-му класі має бути спрямований не лише на отримання нової інформації, а й на пошук творчих рішень, проявів тощо. Адже учні цього віку вже мають навички шкільного аналізу твору, тому вчителю слід зосередити увагу на розвитку творчих здібностей учнів, а саме сприяти формуванню їх інтерпретаційної компетентності. Достатню кількість різноманітних завдань учні можуть виконати саме під час вивчення поезії В. Стуса. На попередніх уроках школярі ознайомлюються з пейзажною, інтимною та патріотичною поезією, щоб на наступних заняттях було легше опанувати філософські твори (Коваленко, 2019: 240).

Найпомітнішою з усіх видів лірики є громадянська лірика поета. Більшість творів цього виду лірики належить до збірки «Палімпсести». Її уклали друзі В. Стуса з творів, які були написані в ув'язненні. Сама назва символічна, бо палімпсести – це пергаменти, з яких зняли, стерли старий текст і написали новий, через який видно старий.

Як стверджував І. Дзюба, «у патріотизмі Стуса не лише традиційні тони – бадьорі, закличні, грізні, войовничі, а й сумні, розпачливі, стражденні та стоїчні» (Білоус, 2009: 134). І сам автор, і ліричний герой – незламні борці, здатні до кінця життя відстоювати свої переконання. Україна була для поета сенсом життя. До цієї теми належать такі твори, як «За літописом Самовидця», «На Колимі запахло чебрецем», «О земле втрачена, явися...». І хоча не всі його твори входять до шкільної програми, їх все ж можна використовувати на уроках позакласного читання або пропонувати школярам як додатковий матеріал. Це допоможе їм краще зрозуміти велич українського поета.

Під час аналізу текстів можна пропонувати такі запитання учням:

«За літописом Самовидця»: які історичні події, на вашу думку, описані у вірші? Які почуття виникають у ліричного героя? Які образи, метафори чи символи використовує поет, щоб передати ставлення до української історії? Як у цьому творі В. Стус виражає своє ставлення до теми свободи та незалежності? Чому ця тема для нього важлива?

«На Колимі запахло чебрецем»: як запах чебрецю на Колимі символізує зв'язок із батьківщиною? Чому цей образ здається поету таким важливим? Як поет використовує природу для передачі внутрішніх переживань? Які емоції, на вашу думку, він хоче передати цим образом? Як поет бачить своє місце у світі, будучи далеко від рідної землі?

«О земле втрачена, явися...»: який сенс викладаєте у слова «земле втрачена»? Що, на вашу думку, означає для В. Стуса «втрачена земля»? Чому, на вашу думку, поет звертається до України саме як до «втраченої» землі? Що це каже про його стан душі? Як ви вважаєте, які символи та художні прийоми використовує В. Стус, щоб висловити свою тугу за Батьківщиною? Який ефект це створює?

Більш складні твори не входять до чинних шкільних програм. О. Слоньовська вважає, що, «привчившись «ковтати» поезію нерозжовано, старшокласники не можуть у майбутньому опрацьовувати складні поетичні тексти» (Галич, 2001: 286). Саме тому педагоги мають це враховувати, формуючи учнів як свідомих патріотів українського народу.

Висновки. Отже, ми визначили ключові методи та прийоми, які сприяють активізації інтелектуальної діяльності учнів, розкрили механізми розвитку аналітичного мислення, уміння оцінювати, порівнювати й інтерпретувати літературні твори.

Громадянська тематика в ліриці В. Стуса є особливо виразною у багатьох творах, де центральним образом постає Україна, і це також надає їм патріотичного змісту. Мотиви любові до Батьківщини, вірності їй, стійкості в умовах життєвих випробувань, а також обов'язку перед суспільством зображені через образи страждальця-патріота, який живе в умовах неволі. Крім цього, у деяких творах В. Стуса розвиваються історіософські мотиви, що відображають глибоке осмислення історії та її впливу на людську долю.

На основі зазначеного вважаємо, що для формування національно-патріотичної компетентності учнів твори дисидентів, і зокрема Василя Стуса, відіграють важливу роль, бо в них на високому художньому рівні розкриті проблеми національно-культурного, національно-визвольного та етнопсихологічного характеру.

На майбутнє плануємо простежити проблему розвитку критичного мислення у старшокласників на основі поезій В. Стуса.

Література

- Авраменко О. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2019. 256 с.
- Білоус П. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : лекції. Житомир : Рута, 2009. 336 с.
- Борзенко О., Лобусова О. Українська література (профільний рівень): підруч. для 11 класу закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 256 с.
- Гоголь Н. Культурологічний підхід до навчання літератури у науково-методичних працях зарубіжних учених періоду освітньої реформи 1984–1990 років. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 3. С. 105–109.
- Жила С. Культурологічний аспект вивчення української літератури у дослідженнях Ніли Волошиної. *П'яті Волошинські читання*. Творча майстерня Ніли Волошиної у перспективі філологічного простору Нової української школи : тези доповідей Усеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв : ОІППО, 2017. С. 50–54.
- Коваленко Л., Бернадська Н. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Освіта, 2019. 256 с.
- Слоньовська О., Мафтин Н., Вівчарик Н. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2019. 256 с.
- Теорія літератури : підручник / За наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
- Українська література : навч. програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту) / Автор. колектив: Р. Мовчан, С. Молочко, Д. І. Дроздовський. 2017. 41 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
- Фасоля А., Яценко Т., Уліщенко В., Тименко В., Бійчук Г. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 240 с.
- Стус В. Твори: у 4 томах. Т. 1. Київ : Либідь, 1994.
- Стус В. Вибрані твори. Київ : Смолоскип, 2012. 872 с.

Formation of national-patriotic competence of senior-graders during the study of the creativity of Vasyl Stus

Kyrylenko Nadiya

*PhD in Philology (Candidate of Philological Sciences), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine*

Knyahnytska Kateryna

Student

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

Relevance of the study. The current state of school education is aimed at the humanization and humanitarianization of learning. Its main goal is to develop independence, creativity, creativity of the student, his unique individuality. The primary task of the school sector is the formation of a versatile personality, a patriot, a conscious citizen of Ukraine, who has formed moral and national ideals. The work of Vasyl Stus, one of the brightest Ukrainian poets and fighters for freedom of speech, is an extremely rich material for the formation of national-patriotic competence. Stus's poems are full of deep philosophical content, complex moral and ethical issues that stimulate students to reflection, analysis and discussion. In addition, the study of his works contributes to the formation of national consciousness, patriotism and moral values. The purpose of the article is to trace the specifics of the formation of national-patriotic competence of students during the study of Vasyl Stus's lyrics.

Research methods: analysis of curricula, school textbooks; systematization of materials for the formation of theoretical foundations of the study; application of the descriptive method for the interpretation of scientific and critical literature on the topic; hermeneutic for the interpretation of texts, comparative method for comparing the features of teaching V. Stus's lyrics in 11th grades at the standard and profile levels; as well as the biographical method, which allowed us to explore the sources of themes and issues in the poet's works. Research content. The proposed article considers the problem of forming national-patriotic competence of eleventh graders

during the study of the poetry of the dissident Vasyl Stus. Results. In the works that became the object of our analysis, the motifs of a person's unshakable faith in himself, his ability to overcome life's difficulties, as well as the image of death as the highest form of being dominate. Themes of spiritual development, responsibility for one's own choice, as well as internal contradictions and the search for the meaning of life are also often found.

Keywords: national-patriotic competence, poetry, Vasyl Stus, methods.

References

- Avramenko, O. (2019). *Ukrainska literatura (riven standartu): pidruchnyk dlia 11 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature (standard level): Textbook for Grade 11 of General Secondary Education Institutions]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Bilous, P. (2009). *Vstup do literaturoznavstva. Teoriia literatury. Psykholohiia literaturnoi tvorchosti: leksi* [Introduction to Literary Studies. Theory of Literature. Psychology of Literary Creativity: Lectures]. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
- Borzenko, O., & Lobusova, O. (2019). *Ukrainska literatura (profilnyi riven): pidruchnyk dlia 11 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature (profile level): Textbook for Grade 11 of General Secondary Education Institutions]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
- Hohol, N. (2020). *Kulturolohichni pidkhyd do navchannia literatury u naukovykh metodichnykh pratsiakh zarubiznykh uchenykh periodu osvithnoi reformy 1984–1990 rokiv* [The cultural approach to literature teaching in the scientific and methodological works of foreign scholars during the education reform period 1984–1990]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities*, 31 (3), 105–109 [in Ukrainian].
- Zhyla, S. (2017). *Kulturolohichni aspekt vyvchennia ukrainskoi literatury u doslidzhenniakh Nily Voloshynoi* [Cultural approach to studying Ukrainian literature in the research of Nila Voloshyna]. In *P'iati Voloshynski chytannia. Tvorchia maisternia Nily Voloshynoi u prospektsii filolohichnoho prostoru Novej ukrainskoi shkoly – Fifth Voloshyna Readings. Creative Workshop of Nila Voloshyna in the Perspective of Philological Space of the New Ukrainian School*, 50–54. Mykolaiv: OIPPO [in Ukrainian].
- Kovalenko, L., & Bernadska, N. (2019). *Ukrainska literatura (riven standartu): pidruchnyk dlia 11 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature (standard level): Textbook for Grade 11 of General Secondary Education Institutions]. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
- Slonovska, O., Maftyn, N., & Vivcharyk, N. (2019). *Ukrainska literatura (riven standartu): pidruchnyk dlia 11 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature (standard level): Textbook for Grade 11 of General Secondary Education Institutions]. Kyiv: LITERA LTD [in Ukrainian].
- Halycha, O. (Ed.) (2001). *Teoriia literatury: pidruchnyk* [Theory of Literature: Textbook]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Movchan, R., Molochko, S., & Drozdovskyi, D.I. (2017). *Ukrainska literatura: navchalna prohrama dlia 10–11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (riven standartu)* [Ukrainian Literature: Curriculum for Grades 10–11 of General Education Institutions (Standard Level)]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> [in Ukrainian].
- Fasolia, A., Yatsenko, T., Ulischenko, V., Tymenko, V., & Biichuk, H. (2019). *Ukrainska literatura (riven standartu): pidruchnyk dlia 11 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature (standard level): Textbook for Grade 11 of General Secondary Education Institutions]. Kyiv: UOVTS "Orion" [in Ukrainian].
- Stus, V. (1994). *Tvory: u 4 tomakh. T. 1* [Works: in 4 volumes. Vol. 1]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Stus, V. (2012). *Vybrani tvory* [Selected Works]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

Accepted: March 15, 2025